

(1948)

Η μάνα ακούμπησε το βιβλίο στα χέρια του γιου της.

Μυστήριο. Το αγόρι δεν κατάφερε να φανταστεί ένα σκοπό για το αντικείμενο που κρατούσε. Σκέφτηκε να το μυρίσει, αλλά η πόρτα του κήπου ήταν ανοιχτή, έμπαινε φως, υπήρχε πολλή ζωή εκεί έξω. Το αγόρι ήταν έξι χρονών, η προσοχή του ξέφευγε, αφαιρούνταν, αλλά δεν έχασε το ενδιαφέρον του για το βιβλίο, απλώς σταμάτησε να το ερευνά ως αντικείμενο καθ' εαυτό, άρχισε να το εξετάζει με τρόπο πολύ πιο αφηρημένο, ως πρόθεση, ως σκιά πράξης. Η μάνα είπε το όνομα του γιου της:

Ιλίντιο.

Το αγόρι, ο Ιλίντιο, εκείνη τη στιγμή προσπαθούσε να φανταστεί τη βούληση της μάνας του, ποια ήταν η πρόθεσή της όταν του παρέδωσε το βιβλίο, που ήταν πολύ μεγάλο για τα χέρια του, αλλά όχι πολύ βαρύ. Η μάνα επανέλαβε το όνομα του γιου της, Ιλίντιο. Και τα χρώματα της μάνας ορίστηκαν ξανά μπροστά του.

Άκου.

Την απλή αυτή λέξη, από απλές συλλαβές, κατανόησε απόλυτα ο Ιλίντιο, την άκουγε πριν ακόμα ειπωθεί και συνέχισε να την ακούει στη σιωπή που την ακολούθησε. Η φωνή που έλεγε τη λέξη ήταν μέρος του Ιλίντιο. Μπορούσε να την ακούσει

μέσα στο κεφάλι του όποτε ήθελε. Κάποιες νύχτες, όταν γραπωνόταν από τη μάνα του στο κρεβάτι, χωρίς να καταφέρνει να κοιμηθεί, άκουγε σκισμένα κομμάτια της φωνής της μάνας του να περνούν απ' το κεφάλι του σαν σερπαντίνες. Μια τέτοια νύχτα, ή κάποια άλλη, μάλλον θα διέκρινε τον γαλήνιο τρόπο με τον οποίο πάντα η μάνα τού έλεγε: άκου. Κάποιους τόνους της φωνής η μάνα του τους χρησιμοποιούσε μόνο για συγκεκριμένες λέξεις ή εκφράσεις, όπως όταν φρένιαζε κι έλεγε: κάνε μου τη χάρη, λαξεύοντας κάθε σύμφωνο, με μια μεγάλη παύση ανάμεσα στο κάνε μου και στο τη χάρη, ξεφυσώντας στο τελευταίο η· ή όπως όταν έλεγε: μπαρμπούτσαλα, κι έβαζε τα γέλια· ή όπως όταν έλεγε: εσύ όλο τεμπελίκι και ξεφάντωμα είσαι, κι έμοιαζε σαν να τραγουδούσε. Είχε πολλά παραδείγματα λέξεων που θυμόταν απ' τη γλώσσα της μάνας του.

Ο Ιλίντιο πεινούσε. Από μακριά ακουγόταν το κακάρισμα μιας κότας, ερχόταν απ' τον κήπο του γείτονα, από την άλλη πλευρά του τοίχου. Ήταν ένα διαρκές κακάρισμα, σχεδόν αποκοιμισμένο, σχεδόν σερνάμενο, που όμως συνέχιζε διαρκώς. Ήταν ένα κακάρισμα που, καθισμένο πάνω στη μεσημεριανή εκείνη ώρα, έμοιαζε σαν να σκορπούσε μια μυστηριώδη αρμονία, σαν το αλεσμένο καλαμπόκι που συχνά πυκνά πετούσε ο γείτονας πάνω στο χώμα του κήπου. Ο Ιλίντιο ήξερε πως συνήθως η κότα έτρωγε πέτρες και κάποιες ξεχωριστές στιγμές πάλευε με τα σκουλήκια και τα νικούσε σε άνιση μονομαχία. Απ' την κορυφή της στοίβας με τα καυσόξυλα την είχε δει. Κάποιες φορές εξέτασε στα σοβαρά την πιθανότητα να δοκιμάσει σκουλήκια. Όταν η κότα τα τέντωνε με το ράμφος της, τα έσκιζε και επιδείκνυε το εσωτερικό τους, του φαίνονταν πεντανόστιμα.

Η μάνα του πήγε να πει κάτι σημαντικό. Η μάνα του ήταν μια γυναίκα που μιλούσε πολύ και γελούσε πολύ. Ο Ιλίντιο τη φώναζε όταν την ήθελε για να δει κάτι, εκείνη κοιτούσε, αλλά δεν στα-

ματούσε να γελά ή να μιλά. Εκεί, εκείνη την ώρα, η μάνα του έλεγε τις λέξεις μία προς μία, σαν να μπορούσε να χρησιμοποιήσει λίγες μόνο κι έπρεπε να τις διαλέξει πολύ καλά. Η σιωπή ήταν μεγάλη. Ο Ιλίντιο το ένιωθε αυτό, αλλά δεν ήταν ικανός να γνωρίζει τις λέξεις για να τις πει στον εαυτό του. Ήταν ένα πράγμα που το ένιωθε, όπως η αλλαγή της ώρας το καλοκαίρι, το χειμώνα, όπως οι μέρες της βδομάδας, το Σάββατο, η Τετάρτη, και πολλά άλλα που ένιωθε χωρίς να τα γνωρίζει. Η μάνα του έλεγε:

Μην ξεχνάς.

Ο Ιλίντιο σκέφτηκε τα τρένα. Ο λόγος που καθόταν και σκεφτόταν τα τρένα δεν ήταν προφανής. Στην πραγματικότητα, ήταν παντελώς άγνωστος. Σκέφτηκε τα τρένα, τη γυαλάδα των τρένων, αλλά αυτό που πραγματικά ένιωσε ήταν αδυναμία κατανόησης. Είχε τη μορφή της ομίχλης, ήταν μια δροσερή αδυναμία κατανόησης, σαν σταγόνες νερού που διαλύονται στο δέρμα του προσώπου.

Για πρώτη φορά στη ζωή του λυπήθηκε που υπήρχαν τόσα ζητήματα στον κόσμο που δεν κατανοούσε και λούφαξε. Αλλά μια μύγα έκανε ορθή γωνία στον αέρα, μετά άλλη μία, στο κάτω κάτω τα έξι χρόνια είναι η ηλικία της πρώτης φοράς για πολλά πράγματα, παραπάνω από ένα την ημέρα, και γι' αυτό αμέσως μετά ανασηκώθηκε. Τα ζητήματα που δεν καταλάβαινε ήταν ένα είδος μαρτυρίου, αλλά ο Ιλίντιο ήταν δυνατός.

Μπορεί τάχα να μιλούσε για τη φροντίδα της γίδας: μην ξεχνάς να φροντίζεις τη γίδα. Του Ιλίντιο δεν του άρεσε όταν τον έστελνε η μάνα του να φροντίσει τη γίδα. Αν ήταν απασχολημένος γιατί διηγούνταν μια ιστορία στην ομπρέλα, δεν ήθελε να τον διακόψουν. Μερικές φορές η μάνα του διάλεγε τις χειρότερες στιγμές για να τον φωνάζει, εκείνος μπορεί να συλλογίζοταν ένα μυστικό, γι' αυτό να τρόμαζε κι ύστερα να εκνευριζόταν. Μερικές φορές έκανε πείσματα στη μέση του δρόμου. Η

μάνα του ένιωθε ντροπή και αργότερα, στο σπίτι, έλεγε πως οι άνθρωποι στο χωριό δεν είχαν ξαναδεί τέτοιο βρωμόπαιδο. Ο Ιλίντιο φουρκιζόταν, αλλά θυμόταν τους άντρες που τον φώναζαν χαμίνι, έλεγαν ε χαμίνι, κακόσπορο χαμίνι. Στην ανάμνηση αυτήν ξανάβρισκε την περηφάνια του. Ήταν χαμίνι, δεν ήταν βρωμόπαιδο. Αυτή η σιγουριά τού έδινε δύναμη για να διαμαρτυρηθεί περισσότερο, ακόμη και να φωνάζει, αν ήθελε.

Μπορεί τάχα να μιλούσε για να κάνει τα μαθήματα: μην ξεχνάς τα μαθήματά σου. Δεν του άρεσε του Ιλίντιο να κάνει τα μαθήματα, και δεν του άρεσε που η μάνα του τού μιλούσε γι' αυτό μόλις γυρνούσε απ' το σχολείο, εκνευριζόταν. Η πρώτη τάξη ήταν όλο υποχρεώσεις. Ήθελε να φάει, ήθελε να παίξει, κατσούφιαζε. Η μάνα του τού εξηγούσε πως, αν έκανε αμέσως τα μαθήματα, θα είχε όλο τον άλλο χρόνο ελεύθερο. Τη στιγμή εκείνη ο Ιλίντιο αρπαζόταν. Τότε η μάνα του μπορεί να ύψωνε τη φωνή και να του έλεγε για τα άλλα παιδιά που ήταν υποχρεωμένα να δουλεύουν, να βοηθάνε στα χωράφια. Ο Ιλίντιο ήξερε τέτοια παιδιά, αλλά δεν ήθελε ν' ακούει να του λένε γι' αυτά κι ένιωθε προσβεβλημένος. Τότε η μάνα του μπορεί να συνέχιζε την κουβέντα αυτή, χωρίς αποτέλεσμα, ή μπορεί και να την άφηγε να πέσει κάτω. Σ' αυτή την περίπτωση τα απογεύματα περνούσαν αργά, ήταν απέραντα, ή περνούσαν γρήγορα, δεν προλάβαιναν ν' αρχίσουν και κόντευαν να τελειώσουν, αυτό ήταν, πάνε. Το πρωί της επομένης ο Ιλίντιο πήγαινε στο σχολείο χωρίς να 'χει κάνει τα μαθήματα. Η καλόγρια μπορεί να τον έπιανε, μπορεί και όχι. Αν τον έπιανε, μπορεί να τον τιμωρούσε, μπορεί και όχι. Όταν τον έδερνε με το χάρακα, εκείνος δεν έκλαιγε. Ήταν γνωστός γι' αυτό. Απλώνε το δεξί του χέρι και περίμενε. Καθώς του έδινε τις ξυλιές με το χάρακα, η καλόγρια τον απειλούσε, τον προσέβαλλε, άλλαζε το μέτρημα όποτε ήθελε, ο χάρακας έκοβε τον αέρα, έκανε έναν ήχο

καθαρό και ξερό, τον έβρισκε στα κόκαλα του χεριού με όλη τη δύναμη, αλλά εκείνος δεν έκλαιγε. Γινόταν κατακόκκινος, άνοιγε τα ρουθούνια του για ν' αναπνεύσει, αλλά δάγκωνε τα χείλη και δεν έκλαιγε.

Όχι, δεν είχε λόγο η μάνα του να του μιλάει για τα μαθήματα. Μπορεί τάχα να του μιλούσε για το πλούσιμο των χεριών: μην ξεχνάς να πλένεις τα χέρια σου. Ή ίσως να του μιλούσε για το αλάτι: μην ξεχνάς το αλάτι. Αλλά δεν είχε λόγο η μάνα του να του μιλάει για το αλάτι. Ο Ιλίντιο ήξερε πως η μάνα του μπορεί να μιλούσε για τα πάντα: μην ξεχνάς τα πάντα. Αλλά ο Ιλίντιο ήταν έξι χρονών και δεν ήθελε να αναλογιστεί αυτή την πιθανότητα, γιατί τα πάντα ήταν ένα κάρο πράγματα.

Μάιος. Επιτέλους, ήταν Μάιος. Ο καιρός άνοιγε πια. Μια μικρή θεωρία: κάποιες κινήσεις είναι δυνατές μόνο αφού έχει ξεκινήσει η άνοιξη. Στη διάρκεια της βαρυχειμωνιάς το σώμα τις ξεχνά, σκεβρώνει, σκληραίνει σαν τα δέντρα. Τον Μάιο το σώμα ανακαλεί αυτές τις κινήσεις, νομίζει πως τις ξαναμαθαίνει και, καθώς το κάνει, ανακαλύπτει ξανά την αληθινή του φύση. Γι' αυτό μιλάνε για αναγέννηση την άνοιξη, γι' αυτό οι άνθρωποι ερωτεύονται, και γι' αυτό τα φυτά μεγαλώνουν. Οι κινήσεις αυτές είναι απλές, όλος ο κόσμος ξέρει να τις κάνει. Μόλις τεθούν σε εφαρμογή, ανοίγουν δρόμο σε ακυβέρνητα πλήθη ακολουθιών που, ως τελευταία δράση τους, ανάβουν τον ήλιο.

Η μάνα του ήξερε τι έπρεπε να κάνει. Είχε πειστεί από τη φωνή με την οποία κουβέντιαζε όταν ήταν μόνη. Κι από τη ζωή, βέβαια. Η μητέρα του κουβέντιαζε και με τη ζωή. Έκλεισε την πόρτα του κήπου, ακούμπησε το κλειδί πάνω στο άδειο τραπέζι, μπήκε στο δωμάτιο, ο ήχος από το ανοιγοκλείσιμο του άδειου συρταριού στο γραφειάκι, βγήκε από το δωμάτιο, σήκωσε τη βάλιτσα, έκανε τρία βήματα, τοκ, τοκ, τοκ, κι άνοιξε την πόρτα.

Πάμε.

Ο Ιλίντιο σηκώθηκε από το σκαμνί, το τακτοποίησε στο σβησμένο τζάκι, έχωσε το βιβλίο κάτω απ' τη μασχάλη, σήκωσε τη βαλίτσα κι έφυγαν.

Κατέβαιναν αργά, σταθεροποιώντας κάθε βήμα στις πέτρες της πλαγιάς. Μάνα και γιος, φορτωμένοι με τις βαλίτσες, ντυμένοι με τα πιο καινούργια ρούχα τους, ισορροπούσαν. Από την κορυφή της πλαγιάς φαινόταν η απόσταση ως το χωριό και, πέρα στο βάθος, τα απλωμένα χωράφια. Ίσως να υπήρχαν πουλιά που στο ίδιο εκείνο μέρος άνοιγαν απλά τα φτερά τους και, από τη μια πεδιάδα στην άλλη, γλιστρούσαν μέχρι τον ορίζοντα. Μάνα και γιος δεν μπορούσαν, ήταν φυλακισμένοι στα στενά τους παπούτσια.

Το χωριό ξαπόσταινε στη σκιά. Σε λίγο οι άνθρωποι θα γύριζαν απ' τα χωράφια, άντρες και γυναίκες θα διέσχιζαν τους δρόμους με πρόσωπα καλυμμένα από χώμα. Ώρες ολόκληρες πριν και μετά το χωριό βρισκόταν σε κίνηση, αλλά όταν ο Ιλίντιο και η μάνα του κατέβηκαν την πλαγιά, το χωριό ξαπόσταινε, και το μόνο που ακουγόταν από μακριά, με ορισμένο ρυθμό, ήταν ο ήχος του σφυριού που χτυπούσε το καλέμι. Εκεί, καρφωμένος στον αέρα πάνω απ' το χωριό, ο ήχος ήταν θλιβερός σαν τον επαναλαμβανόμενο θάνατο ενός σπουργιτιού.

Ο χτίστης βρισκόταν στο μπαλκόνι του σπιτιού της Δόνα Μιλού. Κατά τους υπολογισμούς του, μισή μέρα ακόμη και θα τελείωνε τα μερεμέτια για τα οποία τον είχαν φωνάξει και του πήραν σχεδόν δυο βδομάδες, δουλεύοντας μόνος. Ο χτίστης άνοιγε μια τρύπα στο μπαλκόνι της Δόνα Μιλού και λεγόταν Ζοζουέ. Ήταν νέος, τριάντα οχτώ χρονών. Ο χτίστης έχωσε το δάχτυλό του ανάμεσα στο σφυρί και το καλέμι, άφησε το καλέμι να πέσει προς τα πόδια του και στραβομουτσούνιασε. Φύσηξε το δάχτυλο, φφφ. Μετά, για να ξεχαστεί, το έφτυσε με δύναμη. Ο άνεμος σταμάτησε εκείνη τη στιγμή.

Ένα τόξο αργό και πλατύ.

Χαμηλά, το σάλιο έσκασε πάνω σε μια πέτρα του πλακόστρωτου. Έμεινε εκεί, να στεγνώσει ή να ξεχαστεί. Ο Ζοζουέ μπήκε στο σπίτι και γι' αυτό μια στιγμή αργότερα, στο ίδιο αυτό πλακόστρωτο, δεν είδε να προβάλλουν οι μορφές μάνας και γιου. Έρχονταν φορτωμένοι με βαλίτσες, αυτό μπορούσε να το διακρίνει ακόμη κι από απόσταση. Δεν μπορούσε να διακρίνει το χρώμα των ρούχων που φορούσαν, η φούστα της μάνας μπορεί να ήταν γκριζα ή μαύρη, το καφέ πανωφόρι του γιου μπορεί να ήταν οποιοδήποτε σκούρο χρώμα. Η μάνα είχε ένα μαντίλι να της καλύπτει το κεφάλι. Άλλες μέρες έσπρωχνε πίσω τα μαλλιά σύριζα απ' το μέτωπο με το ένα χέρι και τραβούσε το μαντίλι με το άλλο. Ο Ιλίντιο την ήξερε αυτή την κίνηση.

Ο καιρός ήταν σχεδόν σωστός. Μακριά, στο προαύλιο της εκκλησίας, θα χτυπούσαν οι καμπάνες. Ο καιρός ήταν καθαρός όπως η αύρα που τώρα ξεκινούσε. Μάνα και γιος δεν βάδιζαν γρήγορα, αλλά πλησίαζαν. Πέρασαν απ' την πόρτα του σπιτιού της Δόνα Μιλού, κάτω απ' το έρημο μπαλκόνι. Η μάνα κρατούσε δυο βαλίτσες που δεν της χαλούσαν τη στάση. Βάδιζε ευθυτενής και σοβαρή. Τα μάτια της μάνας, τα μάτια του γιου. Οι εικόνες θάμπωναν ίσως εξαιτίας της σιωπής.

Έφτασαν στο σημείο όπου ο τοίχος του σπιτιού της Δόνα Μιλού στρογγύλευε σε μια γωνιά που έβγαζε στην κατηφόρα της πηγής, συνέχισαν. Η μάνα ακούμπησε κάτω τη βαλίτσα και χαμήλωσε μέχρι να φτάσει τον Ιλίντιο. Ήταν κομψό το σώμα της σκυμμένο μέσα απ' τα ρούχα. Η μάνα είχε λεπτά φρύδια. Ίσωσε το γιακά του πουκαμίσου του γιου. Σαν να 'ταν τα χέρια της σκούπες, τα πέρασε απ' το πανωφόρι του γιου της, να το σκουπίσει απ' το τίποτα. Του πήρε τη μικρή βαλίτσα και την ακούμπησε σ' ένα πέτρινο παγκάκι που υπήρχε δίπλα στη βρύση. Του τράβηξε το βιβλίο που κουβαλούσε κάτω απ'

τη μασχάλη και το ακούμπησε πάνω στη βαλίτσα. Κρατώντας τον απ' τους ώμους, για άλλη μια φορά τον κοίταξε σιωπηλά. Η σιωπή πέρασε. Η μάνα είχε μια φωνή:

Μείνε εδώ, μην το κουνήσεις.

Ο Ιλίντιο ήταν ικανός να κατανοεί και να υπακούει στις απλές εντολές της μάνας.

Περίμενε εδώ.

Δεν απάντησε. Ήθελε να δει τι θα συνέβαινε. Στη διάρκεια της τελευταίας βδομάδας η μάνα σοβαρή, χωρίς λέξεις, ο Ιλίντιο δεν καταλάβαινε. Δίπλα του το νερό της πηγής.

Τα μάτια της μάνας έμειναν σταματημένα στα μάτια του γιου μέχρι τη στιγμή που το σώμα της γύρισε και απομακρύνθηκε, επιστρέφοντας εκεί απ' όπου είχε μόλις έρθει. Ο Ιλίντιο σκεφτόταν κάτι, ίσως τα πουλιά που έρχονταν να τρυπώσουν στα φύλλα του κισσού που σκέπαζαν την κορυφή του τοίχου της Δόνα Μιλού μπροστά του, πουλιά ανοιξιάτικα. Φτερά ή φύλλα. Και δεν χρειάστηκε να προσπαθήσει για ν' ακούσει τα βήματα της μάνας του να απομακρύνονται μέχρι που έγιναν μονάχα ένα υπόλειμμα ήχου. Από ένστικτο μόνο. Όταν του φάνηκε πως είχε περάσει πολύς χρόνος, χωρίς να κουνήσει τα πόδια του, με τα χέρια πίσω απ' την πλάτη, έγειρε τον κορμό μπροστά για να δει τη μάνα του πέρα μακριά, πέρα μακριά, να απομακρύνεται, η μάνα του ήταν εκεί και μετά, οχ, εξαφανίστηκε, έστριψε στη γωνία. Ο Ιλίντιο έστριψε το σώμα στη θέση του. Μακριά, στο προαύλιο της εκκλησίας, οι καμπάνες σήμαναν εφτά το απόγευμα. Η ώρα σκόρπισε σε όλο το χωριό. Στα έξι του χρόνια ο Ιλίντιο ήξερε καλά πως στο προαύλιο της εκκλησίας ο χτύπος της καμπάνας διέκοπτε κουβέντες και σκέψεις.

Μια σαύρα ν' ανεβαίνει στον τοίχο. Μπροστά του, μέτρα πιο πέρα, βρισκόταν ο τοίχος της Δόνα Μιλού, έριχνε ένα μαν-

δύα κισσού, φύλλα σκουροπράσινα, σχεδόν μαύρα. Στα δεξιά του ήταν η καινούργια βρύση, μια κιστέρνα με τρεις κρουνοί που έτρεχαν άφθονο νερό σε μια μικρή στέρνα με μαρμάρινο χείλος, που έφτανε στις γυναίκες πάνω απ' τα γόνατα, του Ιλίντιο μέχρι τη μέση, με στρογγυλεμένες χαραματιές πάνω στους κρουνοί για να εφαρμόζουν οι στάμνες. Οι κρουνοί στα δεξιά του ήταν καρφωμένοι σ' έναν ασβεστωμένο τοίχο που, από την άλλη μεριά, είχε τη στέρνα όπου έφερναν τα ζώα για πότισμα, και πιο μετά ακόμη, κάτω από ένα υπόστεγο, βρίσκονταν οι στέρνες για το πλύσιμο των ρούχων. Στ' αριστερά του ήταν ο χωματόδρομος που οδηγούσε στην οδό του σπιτιού της Δόνα Μιλού και σε όλο το χωριό. Πίσω του ήταν ένας τοίχος που πάνω του ανέβαινε μια σαύρα και πίσω απ' αυτό τον τοίχο ήταν τα μπουστάνια. Όλα αυτά, νερά, μπουστάνια, ασβέστης, ανακατεύονταν με το απόγευμα και μεταμορφώνονταν σε αεράκι που μύριζε καθαρό ουρανό. Όταν ανάσαινε, ο Ιλίντιο ένιωθε κάτι σαν ευτυχία. Ένωθε πως κάτι θα άλλαζε. Εν τω μεταξύ, εκεί, το μακρινό τραγούδι των τζιτζικιών, οι παλάμες ακουμπισμένες πάνω στον ζεστό ακόμη απ' τον απογευματινό ήλιο ασβέστη, το νερό νερό νερό.

Ο Ιλίντιο πεινούσε. Πέρασε μια ομάδα γυναικών με καλάθια γεμάτα άπλυτα ρούχα. Τον κοίταξαν και δεν είπαν τίποτα. Μετά από λίγο ακούστηκε νερό να πετιέται στον αέρα, ο στριγκός ήχος απ' τα γέλια τους. Αυτά που έλεγαν ήταν σαν ουρλιαχτά, παράπονα και ικεσίες και μετά χάχανα. Ήταν φασαριόζες. Το νερό έτρωγε γροθιές. Πέρασε κι ένας άντρας τρεκλίζοντας, σκυφτός, με πόδια στραβά. Είχε γέρικα μαλλιά, έσερνε μια γαϊδούρα με κουρασμένα μάτια. Ήταν δυο μεγάλα καστανά μάτια. Η κούρασή της είχε μέσα θλίψη. Η κούραση του Ιλίντιο ήταν διαφορετική. Η μέρα σκοτεινίαζε και ο Ιλίντιο ανυπομονούσε και θύμωνε με την ταχύτητα αυτή. Ο άντρας

δεν άργησε. Αφού πότισε τη γαϊδούρα, όπως ετοιμάζονταν οι δυο τους για την ανηφόρα, και σκούπισε μ' ένα τσαλακωμένο μαντίλι το πρόσωπό του, ρώτησε:

Τίνος είσαι εσύ, γιε μου;

Ο Ιλίντιο είπε το όνομα της μάνας του.

Τίνος;

Επανέλαβε το όνομα της μάνας του. Ο άντρας έμεινε ακίνητος, κάνοντας υπολογισμούς με το μυαλό του, προσπαθώντας να αντιληφθεί, και μετά, ξαφνικά, κατάλαβε. Σαν να μην υπήρχε πια ο Ιλίντιο, ανέβηκε το χωματόδρομο με τη γαϊδούρα πίσω του, συμμορφωμένη.

Στη σιωπή του χώρου αμέσως γύρω του, ο Ιλίντιο περίμενε ακόμη. Το απόγευμα εξαφανιζόταν, τα σχήματα δεν είχαν πια σκιά και σιγά σιγά άλλαζαν χρώμα, μεταμορφώνονταν τα ίδια σε σκιά. Ο Ιλίντιο πεινούσε και γι' αυτό σκέφτηκε να πει νερό, αγνοούσε την ιστορία της βρύσης. Αλλά για μια στιγμή πίστεψε πως, όταν η μάνα του θα επέστρεφε, θα το καταλάβαινε ότι είχε φύγει από τη θέση του και θα θύμωνε. Δεν τη φοβόταν, αλλά δεν είχε όρεξη για φασαρία, ίσως γιατί οι γυναίκες είχαν κιόλας τελειώσει το πλύσιμο των ρούχων, τα είχαν στύψει κι ανέβαιναν σιωπηλές, φορτωμένες, η μυρωδιά του γαλαζιου σαπουνιού, τα σανδάλια να γλιστρούν στο ξερό χόμα.

Δεν κόντευε να νυχτώσει, είχε νυχτώσει για τα καλά. Υπήρχε ακόμα η ανάμνηση του απογεύματος, αλλά ήταν πια νύχτα. Η καμπάνα συνέχιζε να χτυπά τις ώρες. Ο Ιλίντιο τύλιγε ερωτήσεις προς τα μέσα του. Ήπιε νερό. Με το λαιμό του καρφωμένο, ένιωθε το νερό να τρέχει στις άκρες των χειλιών και στο σαγόκι. Ήταν δροσερό και τον χόρταινε. Πού ήταν η μάνα του; Γιατί δεν ερχόταν να τον πάρει; Ο Ιλίντιο εκνευριζόταν μ' αυτές τις ερωτήσεις. Η μάνα του τον κατσάδιαζε και για πολύ λιγότερα. Όταν ερχόταν, θα την τιμωρούσε.

Γύρω απ' την πηγή είχε τριζόνια. Ο έναστρος ουρανός έμοιαζε με χωράφι ολόκληρο από φωλιές τριζονιών. Ο Ιλντίο ήξερε πως ήταν η ώρα ανάμεσα στο φαί και στον ύπνο. Πεινούσε, αλλά θυμόταν τον εαυτό του καθισμένο στο πάτωμα, να παίζει με τις κουβαρίστρες και ν' ακούει τη μάνα του να διηγείται κάτι, να σχολιάζει και να γελά. Οι κουβαρίστρες ακολουθούσαν τις φθαρμένες γωνίες απ' τις πλάκες του πατώματος. Η μάνα του δεν σταματούσε να ράβει, η δαχτυλήθρα, η λάμψη στην άκρη της βελόνας, η τεντωμένη κλωστή, και μπορεί το τζάκι να ήταν αναμμένο, με μια κατσαρόλα με νερό βαλμένη πάνω στα κάρβουνα, ζεστή πάντα, να βράζει. Μετά από αυτή την ανάμνηση σκεφτόταν πως, όταν ερχόταν η μάνα του, ίσως να μην της έλεγε τίποτα. Θα έτρεχε μόνο προς το μέρος της και θα την αγκάλιαζε. Αλλά αμέσως μετά κοιτούσε γύρω του και σκεφτόταν: όχι. Όταν θα ερχόταν η μάνα του, είχε να της πει λόγια θυμωμένα.

Μετά από κάποια στιγμή άρχισε να κρατάει την αναπνοή του. Έβαλε στοίχημα με τον εαυτό του ότι θα κρατούσε την αναπνοή του μέχρι να γυρίσει η μάνα του. Θα ήταν μια πολύ θεαματική στιγμή, αλλά δεν είχε αρκετή ανάσα. Είχε κουραστεί να κοιτάζει προς τα εκεί όπου την περίμενε να εμφανιστεί και να μη βλέπει τίποτα, καμία μεταβολή, κανέναν. Μετά από κάποια στιγμή άρχισε να νιώθει ένα σφάχτη, που τον κάρφωσε και συνέχισε. Πονούσε. Και τα καλά ρούχα, η έτοιμη βαλίτσα, το βιβλίο, οι ερωτήσεις χωρίς απάντηση. Σκέφτηκε να γυρίσει μόνος του στο σπίτι. Ίσως να τον περίμενε η μάνα του, ανήσυχη. Αλλά σκέφτηκε και την κλειδωμένη πόρτα του σπιτιού, τη νύχτα, κι ήταν εικόνα από εφιάλτη. Μείνε εδώ, μην το κουνήσεις, περίμενε εδώ. Γνώριζε τη φωνή της μάνας του.

Την ώρα που έκανε τσίσα του άρχισε να κλαίει. Ήταν ένα αγόρι έξι χρονών, νύχτα, σ' ένα χωματόδρομο, που έκανε τσίσα

κι έκλαιγε. Συγκινήθηκε με τα τσίσα να τρέχουν, πεθύμησε ν' ακούσει τη μάνα του να τον ρωτάει: λοιπόν, τελειώσες; όπως όταν είχαν μόλις ξυπνήσει και τον συνόδευε στον κήπο. Η γίδα καθόταν και τον κοίταζε. Ήταν νεαρή και ενδιαφερόταν για τα πάντα, ήθελε να μάθει να κουτουλάει τα πράγματα. Πού ήταν η γίδα; Δεν την είχε δει στον κήπο πριν φύγουν. Ένα ασήμαντο μυστήριο.

Ολόκληρο το χωριό κοιμόταν. Τίποτα δεν διατάρασσε τη νύχτα. Σκέφτηκε να φωνάξει τη μάνα του. Η φωνή του βγήκε απαρηγόρητη, παιδική, κι έβαλε πάλι τα κλάματα. Σκέφτηκε πολλά πράγματα και με το χρόνο ένιωσε να μικραίνει, μέχρι που έγινε μικρότερος κι από πέτρα, κι από κόκκο σκόνης. Ο φόβος τού πάγωνε τ' αυτιά, την άκρη της μύτης, τα γόνατα, τα πόδια. Δεν κατάφερνε να βγει από το χρόνο. Έκλεινε τα μάτια, αλλά ένιωθε την κρούση του φόβου και τα ξανάνοιγε πολύ ξαφνικά.

Εημέρωμα ακόμη, ο Ζοζουέ κατέβηκε το δρόμο της πηγής τρέχοντας, σκοντάφτοντας στις λυμένες μπότες και σκορπίζοντας πέτρες, ο Ιλίντιο δεν αντέδρασε όταν τον είδε. Κατά τον ίδιο τρόπο δεν αντέδρασε στα λόγια του:

Άργησα, συγγνώμη. Ήμουν ήσυχος, νόμιζα πως ήταν για σήμερα. Ήμουν εντελώς ήσυχος. Πριν από λίγο κατάλαβα πως ήταν για χτες και πετάχτηκα απ' το κρεβάτι.

Ασθμαίνοντας, ο χτίστης πήρε τη βαλίτσα και το βιβλίο. Πήγε ν' αρπάξει το χέρι του Ιλίντιο, αλλά τον έπιασε μόνο απ' το μανίκι κι έκανε το πρώτο βήμα, το δεύτερο, το τρίτο. Ο Ιλίντιο τον ακολούθησε, θα είχε ακολουθήσει οποιοδήποτε προς οπουδήποτε. Το πρωινό ήταν υγρό, τα χρώματα ήταν φτιαγμένα από ατμό κι ο Ζοζουέ δεν σώπαινε:

Το ήξερα πως ήταν για χτες, αλλά την Τετάρτη άρχισα να νομίζω πως ήταν Τρίτη ακόμη, κι έτσι πέρασα όλη τη μέρα,

έτσι πήγα και για ύπνο και, χωρίς να το θέλω, άργησα μια μέρα, έμεινα πίσω. Αν είχε συμβεί Παρασκευή, θα το είχα καταλάβει αμέσως. Στο σπίτι της Δόνα Μιλού τις Παρασκευές φτιάχνουν πάπια. Μυρίζει.

Ο Ιλίντιο παρακολουθούσε τους άδειους δρόμους. Η γη ήταν ακόμη σκεπασμένη από την καταχνιά, οι πέτρες γυαλισμένες. Πάλευε με την παρόρμηση να πιστέψει πως τον οδηγούσε η μάνα του, γιατί είχε περάσει όλη νύχτα περιμένοντάς τη, να φαντάζεται τον ερχομό της και να διαψεύδεται επανειλημμένα. Ο Ιλίντιο δεν γνώριζε καλά εκείνη τη μεριά του χωριού. Την έλεγαν Σάο Ζουάο, είχε την Οδό Σάο Ζουάο, που έβγαζε στον κάμπο, και το Παρεκκλήσι Σάο Ζουάο. Στην πόρτα ενός σπιτιού με τοίχους που ξεφλούδιζαν παλιό ασβέστη, ο χτίστης άρχισε ν' ανακατεύει μια αρμαθιά κλειδιά. Κοίταξε ένα σαν να ήταν διαφορετικό από όλα τα άλλα και μ' αυτό άνοιξε την πόρτα. Ο Ιλίντιο μπήκε μέσα, μύρισε μια κρύα και παράξενη μυρωδιά, αλμυρή, παντού, σε κάθε γωνιά. Ψάχνοντας, κοίταξε ως και στα καδρόνια της οροφής, μπήκε στο μεγάλο δωμάτιο και βγήκε τρέχοντας, μπήκε μετά σ' ένα μικρότερο δωμάτιο, το μόνο που απέμενε, και βγήκε νεκρός. Πίστεψε πως δεν θα έβλεπε τη μάνα του ποτέ ξανά. Προσπαθώντας να τον ψυχώσει, ο Ζοζουέ ρώτησε:

Στον κήπο βγήκες;

Ξανά η ελπίδα. Ο Ιλίντιο πετάχτηκε, το έδαφος δεν υπήρχε σ' εκείνα τα βήματα, πέρασε την πόρτα του κήπου και στο φως της μέρας, για μια στιγμή, απόμεινε ακίνητος, χωρίς δράση.

Σ' εκείνο τον άγνωστο κήπο, η γίδα, δεμένη στον κορμό μιας πορτοκαλιάς, τον κοιτούσε.

Ο Ιλίντιο προχώρησε αργά, κάτι όμως μέσα του παρέμεινε μετέωρο και βυθίστηκε. Όταν αγκάλιασε τη γίδα, ένωσε παρηγοριά και στενοχώρια ταυτόχρονα. Η μάνα του είχε έρθει

εκεί και την είχε αφήσει. Η μάνα του είχε έρθει σ' αυτό τον άγνωστο κήπο, κι αυτή επίσης η σκέψη τού έφερε παρηγοριά και στενοχώρια, κυρίως στενοχώρια. Το αλάνι που έκανε πείσματα, που έτρωγε ξύλο με το χάρακα, που εκνευριζόταν, έμεινε εκεί, ξαπλωμένο στο έδαφος, αγκαλιασμένο με τη γίδα, να κλαίει. Ήταν ένα αγόρι που είχε χάσει τη μάνα του. Έχοντας άγνοια της στιγμής, η γίδα, με τη γλώσσα έξω, βέλαζε. Ο Ζοζουέ φάνηκε στην πόρτα του κήπου και δεν ήξερε τι να κάνει ή τι να πει. Ένα χρόνο αργότερα θα κάθονταν οι δυο τους και θα έτρωγαν τα καλύτερα κομμάτια της γίδας, βραστής.

(Πηγή)

Ε

κτός από τα πηγάδια, αυτή ήταν η τρίτη πηγή του χωριού. Οι άλλες μετά βίας έφταναν να εξυπηρετήσουν όλο τον κόσμο, αυτή η καινούργια όμως εγκαταλείφθηκε τη μέρα που, από κάποιο υπόγειο μυστήριο, τα υδραυλικά ανακατεύτηκαν κι απ' τους κρουνούς της κιστέρνας ξεπήδησε το περιεχόμενο της καταβόθρας της Δόνα Μιλού. Μάλιστα, το περιεχόμενο της καταβόθρας της Δόνα Μιλού.

Στο κουρείο κατατέθηκαν οι προτάσεις διαφόρων ειδικών στα πηγάδια και στην άρδευση. Το θέμα εξετάστηκε με μεγάλη σοβαρότητα. Έδειξαν σεβασμό σε αυτούς που κατά το δειλινό, με τη μύτη βουλωμένη, μόλις επέστρεφαν στο σπίτι καταλάβαιναν τι κουβαλούσαν στο δοχείο. Από κει και πέρα, παρά τις ενυπόγραφες διαβεβαιώσεις, μόνο όποιος δεν ψιλολογούσε χρησιμοποιούσε εκείνο το νερό.

Αλλά δεν ήταν πάντα έτσι. Τους πρώτους μήνες της καινούργιας πηγής μικρά πλήθη γυναικών πλησίαζαν τους κρουνούς με μικρά βήματα, κι όταν κάποια έφευγε με τη στάμνα ή το κανάτι γεμάτα, άνοιγε δρόμο με τους αγκώνες. Κι όταν

είχε πια απομακρυνθεί από τις άλλες που περίμεναν, σήκωνε τη στάμνα και την τοποθετούσε στην κορυφή του κεφαλιού, πάνω σ' ένα τυλιγμένο κομμάτι πανί, και προχωρούσε, ψηλότερη ακόμη, με το πήλινο κεφάλι. Στα ριζά της πηγής οι στάμνες και τα κανάτια έχυναν νερό όταν τα τραβούσαν από τον κρουνό, μουσκεύοντας το έδαφος και τα λευκά πόδια των γυναικών.

(1953)

Ο Ζοζουέ χρησιμοποιούσε μόνο τα δικά του μαχαίρια.

Τα κρατούσε στο χέρι, τυλιγμένα σε μια πάνινη θήκη. Ήταν καλοακονισμένα σε μια πέτρα που φυλούσε δίπλα στο νεροχύτη. Ο Ζοζουέ ήταν αδύνατος και το σώμα του διέσχιζε τον αέρα. Μετακινούνταν λες κι εκείνο το μαρτιάτικο πρωινό θα τελείωνε ανά πάσα στιγμή. Καλημέριζε τους ανθρώπους που εμφανίζονταν και εξαφανίζονταν. Πίσω του, με μικρότερα βήματα, με περισσότερα βήματα, ακολουθούσε ο Ιλίντιο. Ο Ζοζουέ χαλάρωσε το βήμα πλησιάζοντας στην είσοδο της καινούργιας πηγής. Σταμάτησε.

Να πάμε να τη δούμε;

Κακότροπα, το αγόρι ένευσε με το κεφάλι όχι.

Εξαιτίας εκείνης της φοράς που δεν με πλήρωσε η δόνα Μιλού;

Βράζοντας, ο Ιλίντιο σταύρωσε τα χέρια του και συνέχισε να κοιτάζει πλάγια και να μη λέει τίποτα.

Όποτε χρειαζόταν να αναφερθούν στην ημέρα που είχε φύγει η μάνα του Ιλίντιο, μιλούσαν για τη φορά που η δόνα Μιλού δεν είχε πληρώσει τον χτίστη. Αυτό που είχε συμβεί ελάχιστα αντιστοιχούσε στη φράση αυτή, η δόνα Μιλού τον είχε πληρώσει τον χτίστη, αλλά μετά από χρόνια λίγο ενδιέφερε η